

Az állapotok aspektuális kategóriájáról

1. Az állapotok osztálya azon aspektuális kategóriák közé tartozik, amelyek intuitív módon könnyen felismerhetők, illetve elhatárolhatók a dinamikus eseményszerűséget¹ kifejező egységektől. Jelen tanulmányban az állapotok kategóriájának részletesebb tárgyalására kerül sor. Előbb a kategória általános jellemzőit tekintjük át: azokat a sajátosságokat összegezzük, melyek a prototipikus állapotokat jellemzik, kiválasztva a relevánsnak tekintett jegyeket és kritériumokat, és kitérve arra, hogy a különböző jegyek figyelembevétele hogyan befolyásolja magát a statikusság értelmezését. Ezután az ismert és kevésbé ismert tesztek rendszeressé válnak, rámutatva alkalmazhatóságuk feltételeire és a különböző teszttípusok lényegi eltéréseire, majd pedig egy, a magyar állapotpredikátumok elkülönítésére felhasználható, tesztekkel is kiegészített általános állapotdefiníciót adunk meg.

2. Az állapotok általános jellemzői. – Ebben a részben olyan jegyeket vizsgálunk meg, melyeket a szakirodalom – többé-kevésbé egyhangúlag – az állapotoknak tulajdonít. A legfontosabb sajátosságok a homogenitás, az inherens perszisztencia, a non-ágentivitas és az itt bevezetett non-alteráció. A magukat a jegyeket ellenőrizni hivatott teszttípusokat a 3. rész tárgyalja.

A) A h o m o g e n i t á s . – Az egyik legfontosabb jellegzetessége az állapotokat kifejező egységeknek, hogy eseményszerkezetükben nem különíthetők el egymástól különböző szakaszok, fázisszerkezetük tehát egynemű; másként fogalmazva: nincs fázisszerkezetük. E jegy egyértelműen feltétele annak, hogy egy eseménysze-

¹ Az *eseményszerűség* terminus itt és a továbbiakban a BACH 1986-ban leírtaknak megfelelő értelemben használatos.

rúséget kifejező szerkezetet állapotpredikátumnak tekinthessünk, hiszen megléte az állapotok összes típusára szükségszerűen érvényes. A statikus eseményszerűségek belső osztatai eszerint mind egyneműek, a dinamikus eseményszerűségek belső osztatai, fázisai pedig általában különbözőek (vö. BINNICK 1991: 183).

A homogenitás jegye BINNICK (1991) szerint megkülönbözteti az állapotokat az összes többi eseménytípustól, mivel a [+Telikus] jegyű eseménypredikátumok és a [–Telikus] jegyű folyamatok egyaránt valamilyen változást fejeznek ki, tehát nem homogén fázisszerkezetűek.

- (1) a) *Anna októberben beteg volt / tudta a verset.*
 b) *Matyi 10.25 és 11.10 között futott.*

Az (1a)-ban szereplő példák által kifejezett eseményszerűségek szerkezete homogén, időtartamuk alatt nem implikálnak semmiféle (érzékkelhető) változást, belső osztataik egyneműek, azonos jegyekkel jellemezhetők. Ezzel szemben az (1b)-ben szereplő folyamat érzékkelhető változást implikál, belső fázisai (az azt alkotó mozdulatok: ugrások, lábemelések stb.) nem azonosak.

A homogenitás tehát valóban elsődleges fontosságú jegye az állapotot kifejező predikátumoknak. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy léteznek olyan folyamatok, illetve folyamatot leíró egységek, melyeket szintén homogénnek tekinthetünk. Ilyenek a MICHAELIS 2002-ben említett, *visel vmit* (ruhát) típusú homogén folyamatok, vagy a *néz, bámul, hallgat, ölel, tart vmit*, illetve a *zuhan, emelkedik* stb. típusú predikátumok.

Az alábbi (2a–c) példasorban szereplő predikátumokhoz, illetve az általuk kifejezett eseményszerűségekhez hozzárendelhető a homogenitás jegye, belső fázisaiak azonosak, így tulajdonképpen – az állapotokhoz hasonlóan – nincs fázisszerkezetük. Ez alapján megállapítható, hogy a homogenitás szükséges, de nem elégséges feltétele annak, hogy egy eseményszerűséget kifejező egységet állapotpredikátumnak minősítsünk, hiszen léteznek homogén folyamatok, illetve fázisszerkezet nélküli folyamatpredikátumok is.

- (2) a) *A vízszint egész héten emelkedett.*
 b) *Akkoriban lassabban öregedtek az emberek.*
 c) *A Greenpeace-aktivista két napig ölelte a fát / tartotta a transzparenst / nézte a tájat.*

A fentiekkel kapcsolatban még egy fontos észrevételt tehetünk: az eseményszerkezet belső heterogenitása és a külsőleg érzékkelhető változás kifejezése között lényeges különbség van, így ennek megfelelően célszerű kétféle homogenitás-fogalmat bevezetni. A belső vagy inherens homogenitás felfogásunk szerint az esemény-, illetve fázisszerkezet osztatainak egyneműségére, azaz a fázisszerkezet-nélküliségre vonatkozik, a non-alteráció vagy külső homogenitás pedig az eseményszerűség azon jellegzetességére utal, hogy nem jár tér-, idő-, minőség- vagy

mennyiségbeli változással, így az eseményszerűséget jelölő predikátum nem fejez ki hasonló változást a hozzá rendelhető időintervallum egyik pontjában/részintervallumában sem.

Az elkülönítés relevanciáját a (2a–c) példasor megfelelően szemlélteti. A példákban szereplő folyamatpredikátumok eseményszerkezete egyértelműen inherens homogenitással jellemezhető, hiszen belső osztataik egyneműek, (2a–b) és (2c) között azonban különbség van az általunk non-alterációnak (külső homogenitásnak) nevezett jegy szempontjából. Míg (2c) predikátumai esetében non-alterációról is beszélhetünk, mivel az általuk kifejezett eseményszerűség nem jár semmiféle változással, (2a–b) predikátumai már nem jellemezhetők ezzel a jeggyel, mivel mennyiségi, időbeli vagy minőségi változást fejeznek ki, így annak ellenére, hogy belső osztataik egyneműek, változást, tehát folyamatokat fejeznek ki.

A leírtak alapján elmondható, hogy azok az eseményszerűségek, amelyekre nem jellemző – az inherens homogenitás mellett – a non-alteráció vagy külső homogenitás, folyamatoknak minősülnek. Az állapotok inherens homogenitással és non-alterációval jellemezhetők, ez a kritériumegyüttes azonban továbbra is csak szükséges, de nem elégséges feltétele a statikusságnak. A következő részek az állapotok további fő jellegzetességeit ismertetik.

B) Az inherens perszisztencia. – Az inherens homogenitáson és non-alteráción kívül fontos sajátossága az állapotoknak az inherens perszisztencia, melynek lényege, hogy az állapotok fennállása/fenntartása a legtöbb folyamattal és az eseményekkel ellentétben nem igényel energiakifejtést valamely szereplő részéről, az eseményszerűség megszakítása/megszakadása pedig általában valamilyen külső beavatkozás/történés révén valósul meg. A folyamatpredikátumok által kifejezett eseményszerűségek BINNICK (1991: 184) szerint a fenntartásukhoz szükséges erő kifejtés nélkül abbamaradnak.

Észre kell vennünk, hogy a perszisztencia jegye alapján kiszűrhető a fentebbi (2)-ben szereplő homogén folyamatok osztálya, így az eddig leírtakra alapozva elmondható, hogy a homogenitás, a non-alteráció és az inherens perszisztencia kritériumai megfelelő alapul szolgálnak az állapotoknak a többi eseménytípustól való elkülönítéséhez. Lényeges kérdésként merül fel ugyanakkor a BACH 1986-ban dinamikus állapotoknak nevezett, *ül, fekszik, áll* típusú predikátumok osztályozása. Az efféle igéket a szakirodalom gyakran az állapotok egyik speciális kategóriájának tekinti, ha viszont az inherens perszisztenciát alapkritériumnak tekintjük, akkor az alábbi (3a–b)-ben szereplő szerkezetek nem minősíthetők állapotoknak, hanem leginkább a homogén folyamatok csoportjába sorolhatók, mivel az ülés és az állás eseményszerűségeinek fenntartása egyaránt valamilyen erő kifejtést igényel.

- (3) a) *Pisti a földön ült.*
- b) *Anna a kapuban állt.*
- c) *A kisfiú a fa tövében feküdt.*

Kivételes esetet képvisel a (3c)-ben szereplő példa, mivel – világról való tudásunk alapján – a fekvés eseményszerűsége erő kifejtés nélkül sem szakad meg, így a

bemutatott kritérium szerint az állapotok osztályába sorolható. Ez a látszólagos probléma a következő részben tárgyalt jegy figyelembevételével megoldódik.

Végezetül fontos kitérnünk az inherens perszisztencia és a permanencia közötti különbségre is. Az inherens perszisztencia – itt meghatározott – jegye az eseményszerűség energiakifejtés nélküli fennállására vonatkozik, a permanencia pedig az adott eseményszerűség állandóságára/tartósságára. A két jegy a permanens állapotok (pl. *vki magyar, vki ismer vkit* stb.) esetében együttesen jellemzi az adott eseményszerűséget, ám egyik jegy megléte sem szükséges a másik meglétéhez. Ezt az is bizonyítja, hogy létezhetnek olyan permanens eseményszerűségek, amelyek nem jellemezhetők inherens perszisztenciával (pl. *vki lélegzik*), ugyanakkor léteznek inherens perszisztenciával jellemezhető eseményszerűségek, amelyek nem permanensek (pl. *vki beteg*).

C) **A non-ágentivitás.** – Bár az inherens perszisztenciával szorosan összefüggő tényező, külön említjük a non-ágentivitás jegyét, mivel erre a – szakirodalomban gyakran kiemelt – jegyre alapozva könnyebben azonosíthatóvá válik bizonyos predikátumtípusok aspektuális státusa. A non-ágentivitás az inherens perszisztencia velejárójának tekinthető, hiszen az ágensi szereplőhöz, azaz a cselekvőhöz minden esetben valamilyen szándékoan végzett műveletet, általában energiakifejtést társítunk. Hasonló megfigyelések szerepelnek COMRIE 1976-ban, DOWTY 1979-ben, BINNICK 1991-ben, SMITH 1991-ben, és általában az állapotokkal foglalkozó szakirodalomban.

Általában elmondható, hogy az állapotpredikátumok alanyi argumentuma nem lehet ágens. Ez az argumentumszerkezeti megszorítás alkalmas az állapotoknak az ágensi alanyú folyamatpredikátumoktól való megkülönböztetésére. Mivel azonban léteznek nem ágensi alanyú folyamatpredikátumok is, e kritérium csak az esetek egy részében alkalmazható: minden állapotpredikátum non-ágentív (pl. 4b–c), nem minden non-ágentív predikátum minősül azonban állapotnak (l. 4a).

- (4) a) *A labda gyorsan gurult a pályán.*
 b) *A katona sokat szenvedett, amikor megsérült.*
 c) *Anna szereti a csokit.*

A non-ágentivitás eszerint szintén szükséges, de önmagában nem elégséges kritérium az állapotként való kategorizáláshoz. Az előző jegyekkel kombinálva azonban megfelelő alapot biztosít az állapotok meghatározásához, továbbá adalékkul szolgál az alábbi, (5a–b)-ben szereplőkhöz hasonló folyamatoktól és az előző részben említett, BACH (1986) által dinamikus állapotnak nevezett kategóriától való megkülönböztetéshez. Ezzel kapcsolatban fontos kiemelnünk a konceptualizáció fontosságát, annál is inkább, mivel célunk az állapotpredikátumok behatárolása, tehát azoknak a nyelvi egységeknek a felismerése, amelyek állapotokat fejeznek ki. A *fekszik* igével jelölt eseményszerűséget például bizonyos esetekben – annak ellenére, hogy valójában nem implikál energiakifejtést – szándékos, valamilyen módon fenntartott cselekvésként fogjuk fel, az eseményszerűség ilyenkor tehát folyamatként konceptualizált. Ezek azok az esetek, amelyekben a fekvést vagy bármely hasonló eseményszerűséget kifejező predikátum alanyi argumentuma ágens (vö. 3a–c

vs 6a–b), így az inherens perszisztencia problematikus eseteiben döntő fontosságú figyelembe venni a non-ágentivitas kritériumát, mivel az ágentivitas egyértelmű és nyelvi eszközökkel is könnyen megragadható szimptomája egy eseményszerűség folyamatjellegének (folyamatként való konceptualizációjának).

- (5) a) *Péter a kollégáját várta az udvaron.*
 b) *Nemrég egy problémán gondolkodtam.*
- (6) a) *A plüsskukac a gyerekszoba közepén feküdt.*
 b) *A létra a ház mellett állt.*

A (6a–b)-ben szereplő, téma szerepű alanyi argumentummal rendelkező igékre ebben a konfigurációban egyértelműen inherens perszisztencia jellemző, mivel ezekhez a szereplőkhöz eleve nem társítható az energiakifejtés képessége. A non-ágentivitas tehát egyike az állapotok alapvető jegyeinek.

3. A részjegyek egymáshoz való viszonya. – Az előző három alrészben az állapotok négy alapvető jegyét határoztuk meg. Az említett jegyeket összefüggéseik ellenére különálló kritériumokként kezeltük, nem hagyható azonban figyelmen kívül egymáshoz való viszonyuk sem. Az adatokból levont általánosítások alapján elmondható, hogy a tárgyalt statikusság-jegyek valójában leírhatók egyetlen alapvető jegypár formájában, mivel a jegyek által behatárolt kategóriák közül kettő elég az állapotok meghatározásához, a fennmaradó jegyek által meghatározott kategóriák pedig ezeknek részeit képezik. A non-alteráció jegye elégséges feltétele az inherens homegenitásnak, másként fogalmazva minden predikátum, amely non-alterációval jellemezhető, egyben inherens homogenitással is jellemezhető; az inherens perszisztencia jegye pedig elégséges feltétele a non-ágentivitásnak, azaz minden predikátum, amely inherens perszisztenciával jellemezhető, egyben non-ágentív is. Ezeknek fordítottja azonban nem igaz: egy predikátum inherens homogenitásából nem következik annak non-alterációja, a non-ágentivitas jegyéből pedig nem következik az inherens perszisztencia.

Állításainkat egyrészt a **2. A** részben prezentált homogén, azonban változást kifejező folyamatpredikátumok (pl. *zuhan, emelkedik* stb.) létezése, másrészt a non-ágentív, azonban nem perszisztens folyamatpredikátumok (pl. *emelkedik, hullámzik* stb.) létezése támasztja alá. Azt pedig, hogy mindkét alapjegy szükséges az állapotok elkülönítéséhez, a non-alterációval (és homogenitással) jellemezhető folyamatpredikátumok (pl. *visel vmít [ruhát], néz, hallgat, ölel, tart vmít* stb.), illetve az inherens perszisztenciával (és non-ágentivitással) jellemezhető folyamatpredikátumok (pl. *zuhan*) szemléltetik.

A bemutatott jegyhierarchia alapvető funkciója, hogy a statikusság-tesztek meghatározásakor csökkentheti a szükséges tesztek számát, nem változtat azonban a négy jegy alapkritériumként való működésén. A tesztípusok ismertetése után az **5. rész** röviden arra is kitér majd, hogy az általában alapkritériumnak tekintett inherens homogenitásból kiindulva hogyan módosul az állapotok kategóriája a további kritériumok bevonásával.

4. A statikusság jegyeinek ellenőrzése. – Az állapotokra jellemző sajátosságok rövid ismertetése után ebben a részben azokat a tesztípusokat tekintjük át, amelyek ezeknek az alapvető jegyeknek/jegykomplexumoknak a kimutatására szolgálnak. Előbb a szakirodalomból ismert pragmatikai-intervallumszemantikai² tesztek, majd a nyelvi eszközökkel megragadható sajátosságokat tekintjük át, végül kitérünk a két tesztípus különbségei kapcsán felvetődő problémákra.

A) Pragmatikai-intervallumszemantikai tesztek. – Pragmatikai-intervallumszemantikai teszteknek tekintjük azokat a tesztek, amelyek az adott predikátumhoz rendelt eseményszerkezet intervallumtulajdonságainak ellenőrzésére szolgálnak. A szakirodalom gyakran alapoz az ún. hézagosság jegyére, melyre a **4. A) 1.** rész tér ki, megkérdőjelezve a kritérium relevanciáját, illetve az abból kiinduló teszt megbízhatóságát. Ezután a **4. A) 2.** részben a legismertebb pragmatikai-intervallumszemantikai teszt tárgyalására kerül sor, amely az ún. rész-intervallum-kritériumra alapozva az adott eseményszerűség oszthatóságának ellenőrzésére alkalmazható. Végül a **4. A) 3.** rész az eseményszerkezet kumulativitását vizsgáló tesztet tárgyalja.

1. A z idő szer ke z e t h é z a g o s s á g á r a alapozó tesztet a szakirodalom a folyamatok és állapotok elkülönítésének egyik eszközeként tartja számon (l. pl. DOWTY 1986; SMITH 1991; MICHAELIS 2002 stb.). Egy predikátumhoz rendelhető időszerkezetet akkor tekintünk hézagosnak (gap), ha a kifejezett eseményszerűségnek egy adott időintervallumban való fennállására akkor is utalhatunk, ha az intervallumnak vannak olyan részintervallumai, amelyekben az eseményszerűség nem áll fenn, szünetel. Az efféle hézagosság lehetősége a szakirodalom szerint a dinamikus predikátumok számára adott, a statikus egységeket azonban nem jellemezheti (vö. BINNICK 1991: 185–7).

BINNICK e sajátosságot a *dolgozik* és a *beteg* predikátumok által leírt eseményszerűségekkal szemlélteti. Ha elmondható valakiről, hogy egész nap dolgozott, akkor ez az állítás nem zárja ki azt, hogy a nap folyamán voltak olyan időszakok, amikor az illető nem dolgozott. Ezzel szemben, ha valakiről elmondható, hogy hétfőtől péntekig beteg volt, akkor ennek az ötnapos időintervallumnak minden egyes részére igaznak kell lennie, hogy az illető beteg volt, nem létezhetett tehát olyan pillanat, amikor egészséges volt. A szerző ugyanakkor azt is kiemeli, hogy vannak olyan állapotok is, amelyek nem zárják ki az ilyen hézagokat, példaként pedig a (7)-ben szereplőhöz hasonló eseteket említi (vö. BINNICK 1991: 185).

(7) *Sue was in pain from Monday through Friday.*

'Sue-nak hétfőtől péntekig fájdalmai voltak'

A szerző szerint tehát a (7) érvényessége nem zárja ki a leírt eseményszerűség időtartama alatt az olyan szakaszokat, pillanatokat, amelyekben Sue nem érzett

² A *pragmatikai* jelzőt a tanulmányban a beszédhelyzet és a világról való tudás általi meghatározottság jelölésére alkalmazzuk.

fájdalmat. Ezzel egyetértve azt is ki kell emelnünk, hogy ugyanez érvényes lehet akár a fentebb említett prototipikus példa esetében is.

- (8) a) *Anna egész évben beteg volt.*
 b) *Anna fiatal korában magas volt.*
 c) *A Föld az utóbbi 4,54 milliárd évben a Nap körül keringett.*
 d) *Péter egész délután futott / dolgozott.*
 e) *Péter egész évben futott / dolgozott.*

A fenti (8a) akkor is tartható, ha az év folyamán voltak hosszabb-rövidebb időszakaszok, amikor Anna nem volt beteg, ebből pedig arra következtethetünk, hogy a statikusság nem az egyetlen jegy, ami ezzel a teszttípussal ellenőrizhető. A leglényegesebb kritérium a mondat által kifejezett eseményszerűség permanenciája, amit az is mutat, hogy a (7b)-vel példázott permanens állapotok csoportján kívül a (7c)-vel példázott permanens folyamatok sem engednek meg hézagos időszerkezetet, illetve interpretációt. Abban az időintervallumban ugyanis, amelyre jellemző, hogy Anna magas, nem lehet egyetlen olyan részintervallum sem, amelyre az volna jellemző, hogy Anna alacsony/átlagos magasságú (ugyanazon mérce szerint), a Föld keringésének kiemelt időintervallumában pedig nem lehet olyan részintervallum, amelyben a Föld nem keringett a Nap körül. A teszttípus tehát leginkább a permanencia jegyének kimutatására lehetne alkalmazható, nem pedig a statikus eseményszerűségeket kifejező predikátumoknak a dinamikus eseményszerűséget kifejező predikátumoktól való elkülönítésére, emiatt kérdésessé válik a teszttípus relevanciája. További érvként szolgál e teszttípus mellőzéséhez, hogy a különböző interpretációs minták gyakorlatilag csupán pragmatikai tényezők függvényei. A fentebbi (7) és (8) példákban szereplő predikátumok alapjelentése kivétel nélkül az, hogy a mondatokban időhatározók formájában megadott időintervallumok egészét az igével/igés szerkezettel jelölt eseményszerűség fennállása jellemzi.

Ennek szemléltetésére megfelelő alapot nyújt (8d) és (8e) összehasonlítása. A két mondat között az az alapvető különbség, hogy (8d) alapjelentését világról való tudásunk nem kérdőjelezi meg, hiszen lehetséges, hogy valaki egy délutánon keresztül megállás nélkül fusson vagy dolgozzon, emiatt a mondat kompozicionális alapjelentése és a hézagos szerkezetként való értelmezés egyaránt lehetséges. (8e) viszont a hézagos szerkezetként való értelmezésnek kedvez, mivel nem lehetséges, hogy valaki egy éven keresztül megállás nélkül fusson vagy dolgozzon; ez azonban továbbra sem az adott nyelvi egység alapjelentését minősíti, hanem egyfajta pragmatikai újraértelmezést, koerció műveletet feltételez. Arra alapozva tehát, hogy a teszttípus a permanencia jegyének kimutatására alkalmazható, illetve hogy működtethetőségéhez az itt leírt sajátosságok újabb segédkritériumok bevezetését tennék szükségessé, jelen dolgozatban nem minősül releváns statikusságtesztnek.

2. A r é s z i n t e r v a l l u m - k r i t é r i u m alapú teszttípus az eseményszerűségek legfontosabb inherens intervallumtulajdonságának, az oszthatóságnak az ellenőrzésére szolgál. A továbbiakban előbb a teszt hagyományos alkalmazását ismergetjük, majd az erre alapozó, az ún. erős oszthatóság kimutatására használt változatát tárgyaljuk, rámutatva ez utóbbi teszttípus problematikusságára.

a) A részintervallum-kritériumot a szakirodalomban eredetileg az adott eseményszerűséget kifejező predikátum [\pm Telikus] jegyének kimutatására alkalmazták. Az osztható eseményszerkezetű predikátumok [$-$ Telikus], az oszthatatlan eseményszerkezetűek pedig [$+$ Telikus] jegyűek (I. DOWTY 1986; SMITH 1991; MICHAELIS 2002; KIEFER 2006; stb.). Az oszthatóság/oszthatatlanság jegyéből tehát nem következtethetünk a predikátumnak a [\pm Dinamikus] jegyen felvett értékére, így ez a teszt az események alapkategóriájának a folyamatok és állapotok összkategóriájától való elhatárolására alkalmas.

A teszt lényege a következő: osztható és egyben atelikus jegyűek az olyan predikátumok, amelyek egy eseményszerűséget úgy rendelnek egy időintervallumhoz, hogy az adott időintervallumon belül léteznek olyan részintervallumok, amelyekre az eredetileg kifejezett eseményszerűség szintén fennáll, és annak kifejezésére a predikátum eredeti formája használható. Oszthatatlan és egyben telikus jegyűek az olyan predikátumok, amelyek egy eseményszerűséget úgy rendelnek egy időintervallumhoz, hogy az adott időintervallumon belül nem létezik egyetlen olyan részintervallum sem, amelyre az eredetileg kifejezett eseményszerűség szintén fennállna. Ezekben az esetekben az eredeti eseményszerűség időtartamán belül elkülönített osztagokra érvényes eseményszerűség nem fejezhető ki a predikátum ugyanazon formájával. Az itt leírtakat az alábbi példasorral szemléltetjük:

- (9) a) *Anna 12:10 és 12:14 között elénekelte a népdalt.*
 b) *Anna 12:10 és 12:14 között énekelt a népdalt.*
 c) *Anna január és március között beteg volt.*

Oszthatatlan eseményszerkezetűnek minősül a (9a)-ban szereplő predikátum, mivel a 12:10 és 12:14 közé eső időintervallumnak nincsen egyetlen olyan osztaga sem (pl. 12:10–12:13, 12:12–12:14 vagy bármely más intervallum), amelyre az eredetileg használt predikátum (*Anna elénekelt a népdalt*) szintén érvényes volna. Ezzel szemben osztható eseményszerkezetűnek minősülnek a (9b–c)-ben szereplő predikátumok, mivel a 12:10 és 12:14 közé, illetve a január és március közé eső időintervallumoknak vannak olyan részintervallumai (pl. 12:10–12:13, 12:12–12:14, illetve január–február, február–március stb.), amelyekre az eredetileg használt predikátumok (*Anna énekelt a népdalt*, illetve *Anna beteg volt*) szintén érvényesek. Az adatok és a szakirodalomban szereplő megfigyelések alapján e tesztet megfelelőnek tekinthetjük a [\pm Telikus] jegy ellenőrzésére.

3. Az eseményszerkezet kumulativitása végpont nélküli, tehát [$-$ Telikus] jegyű eseményszerűségek, illetve az azokat jelölő predikátumok sajátossága. A kritérium lényege, hogy a [$-$ Telikus] jegyű predikátumokkal kifejezett eseményszerűségek két, egymást követő időegységhez rendelve értelmezhetők egyetlen eseményszerűségként (vö. 10a–c), a [$+$ Telikus] jegyű predikátumok esetében pedig csak a két különálló eseményszerűségként való értelmezés lehetséges (vö. 10d).

- (10) a) *Szombaton és vasárnap (is) túráztunk.*
 b) *Misi januárban és februárban (is) beteg volt / szerette a meggylevest.*
 c) *Pista 2005-ben és 2006-ban (is) egy rock-zenekar frontembere volt.*

- d) *Szombaton és vasárnap (is) elmentünk a strandra / elmosogattunk / nyertünk.*
 e) *#Péter tavalyelőtt és tavaly (is) magas volt.*
 f) *#Kedden és szerdán (is) lélegeztem.*

A kumulativitás-teszt tehát a [\pm Telikus] jegy ellenőrzésére – a pragmatikailag rosszulformált esetektől eltekintve – megfelelően minősül. Az említett pragmatikai rosszulformáltság leginkább a permanens folyamatok és állapotok esetében figyelhető meg, viszont maga a kritérium, amelyre a teszt típus alapoz, ezekben az esetekben is teljesül (vö. 10e–f).

B) A pragmatikai-intervallumszemantikai teszteken kívül léteznek nyelvi (szemantikai-jólformáltsági) tesztek is az egyes predikátumok által kifejezett eseménytípusok kategorizációjához. A következőkben azokat a módszereket tárgyaljuk, amelyek nyelvi eszközökre alapozva szolgáltatnak kiindulópontot az állapotpredikátumoknak a többi eseménytípust kifejező predikátumoktól való elkülönítéséhez.

Az állapotpredikátumok kategóriája a [$-$ Telikus, $-$ Dinamikus] jegypárral jellemezhető. A továbbiakban – az állapotok elkülönítésére koncentrálva – eltekintünk a [\pm Telikus] jegy ellenőrzésére szolgáló tesztek tárgyalásától, és a [\pm Dinamikus] jegy ellenőrzésének kérdéseivel foglalkozunk részletesen.

1. A leggyakrabban alkalmazott teszt az állapotpredikátumok elkülönítésére a progresszivitással való kombináció tesztje, mely [$+$ Dinamikus] jegyű predikátumokkal jólformált mondatokat, [$-$ Dinamikus] jegyűekkel, tehát állapotokkal pedig rosszulformált mondatokat eredményez. A legfontosabb progresszivitást kifejező egység természetesen maga a progresszív nézőponti aspektus (ezzel kapcsolatban l. még DOWTY 1979 és BINNICK 1991), ám hasonló szemantikai komponens ad a mondat jelentéséhez a magyarban az *éppen* és a *javában* határozószó is.

Mivel a magyar aspektusrendszerben a progresszív nem grammatikalizált és nem korlátlanul produktív nézőponti kategória, hanem csupán preaspektuális kategóriának³ minősíthető, az ezzel a nézőponti aspektussal való inkompatibilitásra alapozó teszt nem alkalmazható a magyar állapotpredikátumok elkülönítésére. Emiatt a progresszivitás jelentéselemével való kombináció eredményét csupán az említett határozószók mondatba való beillesztésével ellenőrizhetjük.

- (11) a) *István éppen / javában futott, amikor megfájult a térd.*
 b) **Éppen / javában tudott angolul, amikor állásajánlatot kapott.*
 c) **Péter éppen / javában ismerte Tamást, mikor megbetegedett.*
 d) **János éppen / javában szőke / magas volt, amikor megismertem.*

³ A terminus a még nem korlátlanul produktív, azaz nem teljesen grammatikalizálódott szemantikai-aspektuális kategóriák megnevezésére szolgál. JOHANSON a következőképpen vezeti be a kategóriát: „Since there are diachronic developments leading from peripheral constructions without aspectotemporally determining force to highly grammaticalized viewpoint operators, we may in many cases speak of *preaspectual* items. They do not reach the degree of generalization expected from aspectotenses. [...] The more limited the applicability of a preaspectual marker is, the longer its way is to the status of a viewpoint operator” (JOHANSON 2000: 41).

- e) *János éppen beteg volt, amikor megismertem.*
 f) **János javában beteg volt, amikor megismertem.*
 g) *#/??Éppen / javában lélegeztem, amikor megszólított a tanár.*
 h) *#/??A Föld éppen / javában keringett a Nap körül, amikor belecsapódott egy meteor.*

Amint (11) példáiból is kiderül, az *éppen* és a *javában* határozószók disztribúciós sajátosságai nem teljesen azonosak, ennek oka pedig a köztük lévő szemantikai különbségben rejlik. Az *éppen* határozószó az időhatározó, időhatározói mellékmondat formájában megadott vagy – jelen idejű predikátumok esetén – kontextuálisan adott referenciaidővel való egybeesést, illetve egyidejűséget fejezi ki, nem feltétlenül implicál azonban dinamikusságot, így a progresszív jelentésnek csupán egy részét fedi le.⁴ A *javában* határozószó azonban egyértelműen dinamikusságot implicál, az ige által jelölt folyamat kibontakozását jelöli a folyamat kezdőpontjára való fókuszálás nélkül, ez pedig teljesen megegyezik a progresszivitás szemantikájával.⁵

Ennek a különbségnek egy számunkra releváns következménye van: az *éppen* határozószó nemcsak dinamikus, hanem statikus jegyű predikátumokkal is kombinálható (vö. 11a és 11e), a *javában* határozószó pedig csak dinamikus predikátumokkal eredményez szemantikai-pragmatikai jólformáltságot (vö. 11a, f).

Az *éppen* határozószónak a (11c–d)-ben szemléltetett, bizonyos statikus jegyű predikátumokkal való inkompatibilitása azzal magyarázható, hogy jelentéséből adódóan az eseményszerűség impermanenciáját fejezi ki, így a határozószó permanens eseményszerűséget jelölő predikátumokkal – legyenek azok statikusak vagy dinamikusak, tehát állapotok vagy folyamatok – nem kombinálható.

Mindez abból is látszik, hogy az említett példák közül a (11d)-ben szereplő *János éppen szőke volt, amikor...* mondat abban az esetben jólformált, ha tudjuk, hogy János gyakran festi a haját, és volt olyan, hogy szőkére festette; a *János éppen magas volt, amikor...* mondat azonban világról való tudásunk alapján nem lehet jólformált, mivel az, hogy valaki magas, általában nem visszafordítható sajátosság, hanem permanens állapotnak tekinthető. Hasonló jellegzetességet tulajdoníthatunk a *javában* határozószónak is, hiszen az implikáció szintjén – tehát nem a szemantikájában kódolva – ez az elem is impermanenciát fejez ki. Azt, hogy a *javában* határozószó az *éppen*-hez hasonlóan inkompatibilis a permanencia jelentéselemével, a fenti (11g–h) szemlélteti, azt pedig, hogy ennek az elemnek a jelentése valóban közel áll az egyes nyelvekben grammatikalizált progresszív nézőponti kategóriáéhoz, az alábbi (12) példázza.

⁴ Ezt támogatja az *éppen* határozószónak az ÉrtSz.-ban szereplő szemantikai leírása is: „a beszéddel, írással v. a szóban forgó cselekvéssel, történéssel való egyidejűség kiemelésére, annak jelölésére, hogy ugyanebben, ill. ugyanabban az időben nem mást csinál a szóban forgó személy, nem másval van elfoglalva, ill. nem más történik, hanem... [Mit csinálsz?] – Éppen levelet írok (készülök írni). Éppen rólad van szó, mikor e sorokat írom. Éppen öltözködött, amikor beléptem hozzá...”.

⁵ A *javában* határozószó jelentését az ÉrtSz. a következőképpen írja le: „<Annak kifejezésére, hogy vmely fokozódó cselekvés, folyamat a kezdeti fokon túl jelentősen kibontakozott, s a lendület még nem csökkent:> teljes erővel, teljes lendülettel. Már javában áll a szüret. Már javában folyt az előadás, amikor megérkeztem. Javában folyik a munka, megy az aratás...”.

- (12) a) *A hegymászó éppen elérte a hegycsúcsot, amikor eleredt az eső.*
 b) *Tamás éppen megírta a leckéjét, amikor a vendégek megérkeztek.*
 c) **A hegymászó javában elérte a hegycsúcsot, amikor eleredt az eső.*
 d) **Tamás javában megírta a leckéjét, amikor a vendégek megérkeztek.*

A (12a–d) főmondataiban szereplő non-progresszív predikátumok csak az *éppen* határozószóval kombinálhatók, mivel semmilyen szemantikai-pragmatikai kritérium nem akadályozza a főmondatbeli és az időhatározói mellékmondatban jelölt eseményszerűség egybeesésének a kifejezését, ugyanezek a predikátumok azonban rosszulformáltságot eredményeznek a progresszív, tehát folyamatjelentést kifejező *javában* határozószóval, mivel az igéknek ez az alakja esemény aspektusú.

Az itt leírtak alapján tehát az *éppen* határozószó a permanencia tesztelésére a legmegfelelőbb, a *javában* határozószóval való kombináció pedig a több nyelv esetében alkalmazható progresszivitás-teszt magyar nyelvi részleges megfelelőjének tekinthető. A progresszivitással való inkompatibilitás kritériuma kiemelt fontosságú, mivel alkalmas a statikusság ellenőrzésére, nem csupán az azt alkotó jegykomplexum valamely elemének tesztelésére. E mellett szól az is, hogy az egyes részjegyek által meghatározott kategóriák önmagukban nem zárják ki a progresszív jelentésű határozószóval való kombinációt. Non-ágentív folyamatpredikátummal (pl. *A víz javában csöpögött a csapból, amikor...*), inherens perszisztenciával jellemezhető folyamatpredikátummal (pl. *A kő javában zuhant, amikor...; Az eső javában ömlött, amikor...*), vagy non-alterációval jellemezhető, homogén folyamatpredikátummal (pl. *Pista javában nézte a meccset, amikor...*) kombinálva a határozószó jólformált mondatokat eredményez.

2. Az alábbi három alrészben az *ágentivitás szemantikai-jólformáltság* tesztjeit mutatjuk be. Ezek a tesztek azért relevánsak az állapotok elkülönítése szempontjából, mivel – amint a 2. C) részből is kiderül – a non-ágentitás a [–Dinamikus] predikátumok egyik alapvető jegye, így annak tesztelése adalékuul szolgál az állapotpredikátumok elhatárolásához. Hangsúlyoznunk kell ugyanakkor, hogy e sajátosság tesztelése nem szolgálhat döntő érvként az adott predikátum [+Dinamikus] jegyének ellenőrzésékor, mivel maga a non-ágentitás szükséges, de nem elégséges kritérium a statikusként való minősítéshez: minden állapotpredikátum non-ágentív, a non-ágentív predikátumok azonban nem mind statikus jegyűek. Ha tehát egy ige ágentív, akkor egyértelműen [+Dinamikus] jegyű, ha pedig nem, akkor további teszt(ek) bevonására van szükség a kategorizáláshoz. Az itt következőkben csak a magyar nyelv esetében is érvényes ismert teszteket tárgyaljuk.

a) Mivel a *z i m p e r a t í v u s z* alapértelmezés szerint ágensi alanyú igékkal kombinálható, egy eseményszerűséget kifejező predikátumnak az ezzel az igemóddal való (in)kompatibilitása tekinthető az egyik fő ágentivitás-tesztnek. Éppen emiatt DOWTY (1979), BINNICK (1991) és sok más szerző a tesztípust az állapotok és a dinamikus eseményszerűségek elkülönítésének eszközeként használja fel. Ez a kombinálhatóság természetesen a magyar nyelv esetében is az ágentitás tesztjeként működtethető, kérdés azonban, hogy milyen további kritériumok bevezetésével különíthetők el a (13a–b)-hez és a (13c–e)-hez hasonló felszólítások értelmezési mintája.

- (13) a) *Csináld meg a leckéd!*
 b) *Ismerd Pétert!*
 c) *Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!*
 d) *Légy okos!*
 e) *Lásd az igazságot!*

A két példasor közötti viszony magyarázatára két fő lehetőség van: elkülönítjük az imperatívusz prototipikus használatát annak csupán a beszélői óhajt kifejező használatától, vagy elkülöníthetjük az állapotpredikátumok alapértelmezés szerinti használatát annak egyfajta ágéntív használatától. Az előbbi, egyértelműen hátrányos elkülönítés szerint az imperatívusz bizonyos esetekben csupán a beszélő óhajtát fejezné ki, más esetekben pedig a beszélő óhajtát és azt, hogy a címzettnek módjában áll végrehajtani a felszólító módú predikátum által kifejezett cselekvéstípust. Az utóbbi lehetőség szerint az állapotpredikátumok folyamatpredikátumként való újraértelmezését feltételezhetjük, mely olyan koerációs műveletként kezelhető, amely egy állapotpredikátumból egy valamilyen cselekvésből, érzékelhető és akaratlagos folyamatból álló eseményszerűséget leíró predikátumot hoz létre. (13c esetén például a *szere*t igének az ágéntív használata az általa kifejezett mentális állapotnak a cselekvésekben – pl. segítségnyújtásban vagy sérelem okozásának elkerülésében – való megnyilvánulását jelentheti.)

A felszólító mód alapú ágéntivitas-teszt tehát önmagában nem eredményez pontos elkülönítést. Ha viszont kiegészítjük egy olyan pragmatikai megszorítással, mely szerint az alanyi szereplőnek módjában kell állnia az igével/igés szerkezettel jelölt eseményszerűség előidézésére, akkor a megszorítás teljesülésének elbírálása épp az alanyi argumentum tematikus szerepe alapján történhetne, emiatt a kritérium körbenforgóvá válna. Mindez nem zárja ki ezt a tesztípust az ágéntivitas-tesztek köréből, jól szemlélteti azonban a kritérium erős pragmatikai meghatározottságát, amely indokolttá teszi a további ágéntivitas-tesztek bevonását. Az itt felmerülő, újraértelmezéssel kapcsolatos jelenség az állapot aspektus koerációs átírására szolgált példát.

b) Szintén az ágéntivitas jegyének ellenőrzésére használt jólformáltsági tesztípus a szakirodalom szerint a *force* 'kényszerít' és a *persuade* 'meggyőz' típusú igékkal való kombináció. DOWTY 1979 és a kérdést érintő szakirodalom általában arra a következtetésre jut, hogy az állapotok nem kompatibilisek az ezekkel az igékkal jelölt eseményszerűségekkel, így az állapotpredikátumot tartalmazó mondatok nem lehetnek az efféle igéknek a vonzatai.

Hasonló mintát követnek a magyar állapotpredikátumok is: amint (14c)-ben láthatjuk, az állapotpredikátumok a *(rá)kényszerít* és a *meggyőz* típusú igék vonzataként rosszulformált mondatokat eredményeznek. Ugyanígy eredménnyel jár – és talán megfelelőbbnek bizonyul tesztként – a *rávesz* igével való kombináció is, melynek jelentéstartama közel áll a két említett angol, illetve magyar ige szemantikájához (vö. 14a–c).⁶

⁶ A magyar *rávesz* ige tesztként való alkalmazhatóságára SZILÁGYI N. SÁNDOR hívta fel a figyelmemet (szóbeli közlés).

- (14) a) *Anna meggyőzte / (arra) kényszerítette / rávette a testvérét, hogy (el)mosogasson.*
 b) **Anna meggyőzte / (arra) kényszerítette / rávette a testvérét, hogy legyen szőke / magas / beteg.*
 c) **Anna meggyőzte / (arra) kényszerítette / rávette a testvérét, hogy lássa a Göncölszekeret.*

A példák szerint tehát ez a tesztípus megfelelőnek tekinthető az ágentivitás/non-ágentivitás ellenőrzésére.

c) Mivel az ágentivitás szándékosságot feltételez, a szakirodalom szerint a hasonló jelentéstartamú adverbiumokkal való kombináció szintén ágentivitás-tesztként használható (l. DOWTY 1979; BINNICK 1991; SMITH 1991; stb.). A teszt lényege, hogy az ágentív predikátumok jólformált mondatokat eredményeznek a szándékosságot kifejező adverbiumokkal való kombinációkor, a non-ágentív predikátumok azonban rosszulformáltak lesznek ugyanezekkel a határozókkal, mivel a non-ágentivitás nem kompatibilis a szándékossággal.

- (15) a) *Péter szándékosan / óvatosan a földre dobta a törölközőt.*
 b) *István szándékosan / óvatosan gurult a domboldalon.*
 c) **A labda szándékosan / óvatosan gurult a domboldalon.*
 d) **Anna szándékosan / óvatosan szerette a csokit / beteg volt / hallotta a zajt.*

A fenti (15a–d) példásor azt mutatja, hogy a szándékosságot kifejező adverbiumokkal való kombináció a magyar nyelv esetében is használható az ágentivitás (tehát nem a statikusság) jegyének ellenőrzésére.

3. Az aspektuális igékkel való kombinációt a szakirodalom gyakran a statikusság-tesztek közé sorolja, mivel az angol nyelvben a [–Dinamikus] jegyű predikátumok általában inkompatibilisek ezekkel az igékkel (vö. JOHANSON 2000: 65). Az angol nyelv kapcsán relevánsnak tartott aspektuális igék között szerepelnek a *start* '(el)kezd/kezdődik', *begin* '(el)kezd', *stop* 'abbahagy/megszűnik', *finish* 'befejez' típusúak. BINNICK (1991: 174) rámutat arra, hogy az angolban a statikus predikátumok *-ing* végződéses alakja inkompatibilis ezekkel az aspektuális igékkel, azokban az esetekben pedig, amikor a kombináció jólformált mondatot eredményez, a predikátum habituális értelmezést kap (pl. 16a–b esetében), amikor azonban ez nem lehetséges, a mondat rosszulformált lesz (pl. 16c esetében).

- (16) a) *Joan started being ill (all the time).* '≈Johanna elkezdett (állandóan) betegnek lenni'
 b) *Joan stopped being ill (all the time).* '≈Johanna megszűnt (állandóan) betegnek lenni'
 c) **Joan finished being ill.* '≈Johanna befejezte a betegeskedést'

A tesztípus magyar nyelvre való alkalmazásának alapjai a következő aspektuális igék lehetnek: *(el)kezd, folytat, befejez*. Az *elkezd* igével kombinálva az állá-

potpredikátumok általában rosszulformált mondatokat eredményeznek (vö. 17a), számos olyan eset is van azonban, amikor a kombináció lehetséges (vö. 17b–c). A magyar szakirodalom nem tárgyalja részletesen a kérdéskört, és nem tulajdonít jelentőséget az *elkezd* és a *kezd* igék disztribúciós mintabeli eltéréseinek, illetve az aspektuális igék vonzataiként szereplő predikátumok alakjának. Az alábbi példasorok ugyanakkor azt mutatják, hogy az aspektuális igékkel való kombinációra alapozó tesztek a magyar nyelv esetében (is) számos olyan kérdést vetnek fel, amelyeknek tisztázása lényeges a tesztípus működésének átlátásához, illetve az annak alkalmazhatóságát befolyásoló restriktív körvonalazásához. Hangsúlyozandó, hogy az alábbi példákban szereplő predikátumoknak minden esetben csupán az aktuális (tehát nem habituális/frekventatív) értelmezését vesszük figyelembe.

Mellékesen megjegyezhetjük, hogy a (17b) mondatban szereplő állapotpredikátum alapértelmezése nem engedi meg a szerkezetípusban való előfordulást, a mondat azonban koerció révén frekventatív/habituális olvasatot kaphat. A szerkezet ebben az esetben bizonyos helyzetekre vonatkozó, ismétlődő eseményszerűsége vonatkozik. Ehhez hasonló jelenséget figyelhetünk meg a (28c) példa esetében is, itt azonban a mondat egyértelműen jólformált, mivel a benne szereplő állapotpredikátum olyan eseményszerűséget jelöl, amely bizonyos helyzetekben ismétlődő, valamilyen formában érzékelhető eseményszerűségként (pl. jellemző cselekvéseként) értelmezhető újra. (Az efféle koerziós jelentésmódosulásokról l. még MICHAELIS 2002: 22–4.)

- (17) a) *Anna *elkezdte tudni a leckéjét*.
 b) ??Anna *ötéves korában elkezdte szeretni a tejberizset*.
 c) Anna *elkezdett az anyjára hasonlítani*.
 d) ??*Elkezdett felhős lenni az ég*.
 e) *Elkezdett gurulni a labda / folyni a víz*.
 f) *Tamás elkezdett írni / futni*.
- (18) a) Anna *kezdte tudni a leckéjét*.
 b) Anna *ötéves korában kezdte szeretni / szeretni kezdte a tejberizset*.
 c) Anna *kezdett az anyjára hasonlítani*.
 d) *Kezdett felhős lenni az ég*.
 e) *Kezdett gurulni a labda / folyni a víz*.
 f) *Tamás kezdett írni / futni*.
- (19) a) *Anna *elkezdte / folytatta / befejezte a tudást / a lecke tudását*.
 b) *Anna *ötéves korában elkezdte / folytatta / befejezte a szeretést / a tejberizs szeretését*.
 c) *Anna *elkezdte / folytatta / befejezte az anyjára / anyjára való hasonlítást*.
 d) *A *labda elkezdte / folytatta / befejezte a gurulást*.
 e) *A *víz elkezdte / folytatta / befejezte a folyást*.
 f) *Tamás elkezdte / folytatta / befejezte az írást / futást*.

A fenti példák alapján kérdésként merül fel a *kezd + inf.* (pl. 18a–f) és az *elkezd + inf.* (pl. 17a–f) kombinációk, illetve az *elkezd + inf.* és az *elkezd a V + -Ás(t)* (pl. 19a–f) kombinációk közötti különbség természete. A *kezd + inf.* és az *elkezd + inf.* alakok közötti – aspektuális szempontból releváns – különbséget abban láthatjuk, hogy az *elkezd* ige valamilyen pontosan meghatározható időpontot implikál az infinitívuszi predikátummal kifejezett eseményszerűség kezdeteként, az igeötötlén *kezd* alak pedig az infinitívuszi predikátummal kifejezett eseményszerűség elkezdődésének folyamatára utal, arra a folyamatra, amely az adott eseményszerűséget alkotó történés(ek) egyre növekvő gyakoriságával/intenzitásával jellemezhető. A (17a–f) és (18a–f) példasorok közötti interpretációs és jólformáltsági különbségek abból adódnak, hogy az állapotok kezdete általában nem pontszerű eseményként, hanem nehezen behatárolható és gyakran nem érzékelhető eseményszerűségként fogható fel, így az állapotpredikátumok – aktuális jelentésükben – a *kezd* aspektuális igével egyeztethetők össze; a folyamatok kezdete ezzel szemben gyakran pontszerű eseményként fogható fel, így a folyamatpredikátumok leginkább az *elkezd* aspektuális igével egyeztethetők össze. Az *elkezd + inf.* szerkezetben való előfordulás tehát a predikátumok aktuális jelentésére alapozva megfelelő statikusság-tesztnak minősíthető.

Az *elkezd + inf.* és az *elkezd a V + -Ás(t)* szerkezet típusok közötti különbség nem az eseményaspektussal, hanem argumentumszerkezeti kritériumokkal hozható összefüggésbe: az előbbi szerkezet semleges az agentivitás szempontjából, az utóbbi ágensi – vagy akként konceptualizált – alanyt implikál. Ennek megfelelően a (19a–e)-ben szereplő, non-agentív állapot- és folyamatpredikátumok nominalizált alakjai rosszulformált mondatokat eredményeznek az *elkezd a V + -Ás(t)* szerkezetben, a (19f)-hez hasonló szerkezetek azonban jólformáltak, mivel a bennük szereplő nominalizált folyamatpredikátum agentív. Az ebben a szerkezet típusban való előfordulás ellenőrzése így az agentivitás-tesztek körébe utalható.

4. Az állapotpredikátumokkal kapcsolatban – az eddig felsoroltak mellett – szintén gyakran kiemelt tény, hogy inkompatibilisek a legtöbb módhatározóval. JOHANSON (2000: 65) az állapotpredikátumoknak a sebességgel kapcsolatos adverbiumokkal való inkompatibilitására mutat rá, ROTHMAYR (2009: 31) pedig általában a módhatározókkal való inkompatibilitásra. A szándékosságot kifejező módhatározókkal való kombináció tesztjét külön tárgyaltuk, így a továbbiakban csupán az egyéb, dinamikusságot kifejező határozókat vesszük figyelembe.

a) A sebességet és fokozatosságot kifejező módhatározók között szerepelnek a *gyorsan*, *lassan* típusúak. Az ezekkel való kombináció eredményét (20a–i) szemlélteti, a példasorból pedig az is kiderül, hogy a kombinációval nem tesztelhető a [+Dinamikus] jegy, így – annak ellenére, hogy az állapotpredikátumok nem kombinálhatók az említett határozókkal, a folyamatpredikátumok túlnyomó része pedig valóban kompatibilis azokkal – önmagában nem alkalmazható statikusságtesztként.

- (20) a) Péter gyorsan / lassan futott / írt.
 b) Péter gyorsan / lassan gondolkodott.
 c) *Anna gyorsan / lassan szerette a csokit / tudta a választ / volt beteg.
 d) *István gyorsan / lassan dudorászott.

- e) **Juli gyorsan / lassan viselte az ünneplő ruháját.*
- f) **A Greenpeace-aktivista gyorsan / lassan ölelte a fát / tartotta a transzparenst.*
- g) **János gyorsan / lassan nézte / bámulta a tájat.*
- h) *A vízszint gyorsan / lassan emelkedett.*
- i) *Akkoriban gyorsabban / lassabban öregedtek az emberek.*

Nem minden folyamatpredikátum enged meg tehát az eseményszerűség kibontakozásának sebességére vonatkozó utalást, mivel nem minden folyamathoz tártható hasonló tulajdonság. (20a–g) alapján arra következtethetnénk, hogy ezek a határozók a homogén eseményszerűségeket kifejező egységekkel inkompatibilisek, a fázisstruktúrával jellemezhető eseményszerűségeket kifejező egységek pedig kompatibilisek ugyanezekkel az adverbiumokkal. Ez alapján a tesztípust az inherens homogenitás tesztjeként fogadhatnánk el, a (31h–i) példásor azonban azt mutatja, hogy a homogén eseményszerűségeket kifejező predikátumok egy része – a heterogén fázisstruktúrájú eseményszerűséget jelölő egységekhez hasonlóan – szintén specifikálható sebesség szempontjából.

Az adatok alapján tehát elmondható, hogy a sebességet kifejező határozókkal való kombináció homogenitás-tesztjeként nem működtethető teljes hatékonysággal, statikusság-tesztjeként pedig szigorúan tekintve egyoldalúnak minősül: a jólformált kombinációkban szereplő predikátumok biztosan [+Dinamikus] jegyűek, tehát nem állapotok, a rosszulformált kombinációkban szereplők pedig [–Dinamikus] jegyűek vagy a non-alteráció jegyével jellemezhető [+Dinamikus] predikátumok. A jelenség oka egyébként abban rejlik, hogy a heterogén fázisstruktúrával jellemezhető eseményszerűségek kibontakozásának sebessége az egyes fázisok váltakozásának, illetve egymás után következésének sebességében ragadható meg leginkább, a fázisstruktúra nélküli, tehát homogén eseményszerűségek esetében ez a lehetőség azonban kizárt, így a legtöbb ilyen eseményszerűség nem jellemezhető sebesség szempontjából. Azok a homogén eseményszerűségek, amelyeknek mégis specifikálható a sebességük, általában valamilyen alternációt, azaz változást fejeznek ki, hiszen az efféle eseményszerűségekhez általában sebességet rendelhetünk. Ezt a mintát tükrözik tehát a nyelvi adatok is.

A tesztípus a fentebb elmondottak értelmében a non-alteráció tesztjeként önmagában nem alkalmazható sem a homogenitás, sem a statikusság jegyének ellenőrzésére, így további tesztek bevonását teszi szükségessé.

b) A szándékosságot és sebességet kifejező határozókon kívül az e g y é b m ó d h a t á r o z ó k k a l v a l ó k o m b i n á c i ó i s g y a k r a n h a s z n á l t s t a t i k u s s á g - t e s t t (vö. ROTHMAYR 2009). Ennek oka, hogy a módhatározók dinamikusságot, általában valamilyen, érzékelés alapján specifikálható folyamatot implikálnak. A szakirodalom és az eddig leírtak alapján az általánosítás a következő: az állapotpredikátumok inkompatibilisek a – nem szándékosságot vagy sebességet kifejező – módhatározókkal, a folyamatpredikátumok pedig kombinálhatók ugyanezekkel az adverbiumokkal. A tesztípus különösen fontos, mivel az alapjául szolgáló kritérium egy meghatározott mondatrészre, illetve annak egy típusára vonatkozik, mégis elég tág ahhoz, hogy általános érvényüként fogadassuk el.

Az eddigi részek alapján elmondható, hogy a specifikus határozószókkal, főlérendelt predikátumokkal stb. való kombináció az esetek nagy részében megfelelő tesztnek bizonyul, gyakran találunk azonban olyan kivételeket, amelyek az adott predikátumok eseményaspektusától független szemantikai-pragmatikai tényezők miatt kizárják a teszt működtethetőségét (pl. azokban az esetekben, amelyekben egy határozó ágentivitást implikál, így emiatt nem szolgálhat a non-ágentív folyamat-predikátumok állapotpredikátumoktól való elkülönítésére).

Az alábbi (21a–g) a fentebb említett teszt működését szemlélteti.

- (21) a) *János ügyesen írt / játszott / taktikázott.*
 b) *Anna vidáman énekelt / ugrált / potyolta a húst.*
 c) *A tanár büszkén állt az iskolaudvaron / figyelte tanítványát / hallgatta a kórust.*
 d) **Anna ügyesen / vidáman / megállíthatatlanul / büszkén volt beteg / fáradt / szőke / magas.*
 e) **Anna ügyesen / vidáman / megállíthatatlanul / büszkén szerette a csokit / tudta a választ / hasonlított az anyjára.*
 f) *Péter büszkén látta gyermekei sikerét.*
 g) *Péter részegen látta a Téliapót.*

Az itt felsorolt példák alapján tarthatónak látszik a módhatározókkal való inkompatibilitás kritériuma, néhány példa azonban további magyarázatra szorul. (21a–c) a módhatározós folyamatpredikátumokra szolgáltat példákat, (21d–e) pedig néhány kiválasztott módhatározónak az állapotpredikátumokkal való rosszulformált kombinációját szemlélteti. Ez utóbbiak közül a (21d)-ben szereplők a nominális predikátumokkal kifejezett állapotok, a (21e)-ben szereplők pedig az igével kifejezett állapotok esetét példázza.

A tesztípussal kapcsolatban lényeges kérdésként merül fel magának a módhatározónak a definíciója, illetve annak az állapothatározótól való elhatárolása. Erre azokban az esetekben van szükség, amelyekben egy adott adverbium egyaránt szerepelhet a mondatban módhatározóként és állapothatározóként. Ilyen például a *büszkén* határozó, mely (21c) esetében minősülhet az alany állapotára utaló állapothatározónak vagy a predikátumok által kifejezett folyamatokat jellemző módhatározónak. Amikor egy efféle adverbium és egy állapotpredikátum kombinációja jólformált mondatot eredményez (pl. 21f esetében), szükség van az adott adverbium szerepének tisztázására. A problémakör részletes tárgyalását mellőzve e helyen a tárgyalt tesztípus működtetéséhez szükséges kritériumként csupán a következőt adjuk: egy adverbium módhatározónak tekinthető, ha az igét/igés szerkezetet bővítve az ige által jelölt eseményszerűség kibontakozásának, lezajlásának módját specifikálja, állapothatározónak minősül azonban, ha az ige által jelölt eseményszerűség helyett a mondat valamely – alanyi vagy tárgyi – szereplőjét közvetlenül jellemzi.

A *büszkén* határozó kapcsán a leírtak alapján elmondható, hogy módhatározóként is szerepelhet a (21c) típusú mondatokban, mivel nemcsak az alany állapotát, hanem az állás módját is specifikálhatja (vonatkozhat testtartásbeli jellegzetességére); ugyanez az adverbium azonban a (21f) mondat esetében állapothatározóként van je-

len a szerkezetben, mivel itt csupán az alany állapotát specifikálhatja, a látás eseményszerűségét nem minősítheti (nem vonatkozhat a látás egy jellegzetes módjára). Az utóbbihoz hasonló a helyzet (21g) esetében is: a *részezen* adverbium kizárólag olyan állapothatározóként értelmezhető, amely az alanyi, esetleg a tárgyi szereplő állapotát specifikálja.

A módhatározókkal való kombináció kritériuma tehát megfelelő statikusságtesztnek minősíthető: a dinamikus predikátumok megengedik az efféle adverbiumoknak a szerkezetbe való beillesztését, a statikusak azonban nem.

5. MICHAELIS (2002: 21–4) az állapot aspektust inkompatibilisnek tartja az adverbialis kvantifikációval. (JOHANSON leíró szempontú munkája szintén rámutat arra, hogy az állapotok általában kizárják az adverbialis kvantifikációt; vö. JOHANSON 2000: 65.) Az alábbi (22a–f)-ben szereplő példák alapján megállapítható, hogy a *z adverbialis kvantifikáció tesztje* valóban kizárja az állapotpredikátumok nagy részét (l. 22a–b), mivel azonban bizonyos állapotpredikátumok megengedik az efféle kvantifikációt (l. 22c–d), a tesztípus nem alkalmazható általában a [\pm Dinamikus] jegy ellenőrzésére.

- (22) a) **Péter többször szerette a tejberizst / ismerte Ádámot / tudott angolul.*
 b) **Ádám kétszer volt magas / kékszemű.*
 c) *Kétszer láttuk ezt a hegyet.*
 d) *Ádám kétszer volt beteg / katona.*
 e) **A Föld kétszer keringett a Nap körül.*
 f) **Péter tegnap kétszer lélegzett.*

A példákból arra következtethetünk, hogy a tesztípus nem a statikusság, hanem a permanencia jegyének kimutatására szolgálhat, mivel a nem permanens állapotpredikátumok összeegyeztethetők az adverbialis kvantifikációval (pl. 22d), ugyanakkor a permanens (vagy akként konceptualizált) állapotokon kívül (l. 22a–b) a permanens (vagy akként konceptualizált) folyamatok is kizárják a kvantifikációt (l. 22e–f). A leírtak alapján tehát a tárgyalt tesztípus nem alkalmas az állapotpredikátumoknak a folyamatpredikátumoktól való elkülönítésére, mivel az adverbialis kvantifikációval való inkompatibilitás nem szükséges feltétele az állapotként való kategorizálásnak, így a teszt csupán az adott predikátum (im)permanenciájának ellenőrzésére szolgálhat.

6. ROTHMAYR (2009) DAVIDSON és MAIENBORN alapján ismerteti a *z ez (x-kor) történt* típusú kifejezésekkel való kombináció szemantikai-pragmatikai tesztjét, amely az állapotkategóriák mindegyikét képes kiszűrni. A teszt eredetileg a davidsoni eseményargumentum kimutatására szolgált, az állapotok kiszűrésére pedig azért alkalmas, mivel a kifejezés egyértelműen [$+$ Dinamikus] történésre utal, így kizárja a állapotokkal való kompatibilitást (vö. ROTHMAYR 2009: 29). A tesztípus működését az alábbi (23a–c) példásor szemlélteti.

- (23) a) *Szerettem a csokit / Hallottam a tenger zúgását / Tudtam angolul. #Ez akkor történt, amikor...*
 b) *Péter magas / szőke volt. #Ez 1955 és 2010 között történt.*
 c) *János fáradt / nyűgös / lelkes volt. #Ez tegnap délután történt.*

A (23)-ban szereplőkhöz hasonló példákból kiderül, hogy ez a szemantikai-pragmatikai természetű jólfarmáltsági teszt valóban alkalmazható a [–Dinamikus] jegyű predikátumoknak a [+Dinamikus] jegyűektől való elkülönítésére, de a tesztípus erős pragmatikai meghatározottságából adódóan könnyen fölülrható azokban az esetekben, amikor egy állapotot valamilyen folyamatként érzékelünk/érezkelte-tünk. Emiatt a [±Dinamikus] jegy ellenőrzésekor célszerű ezt a tesztípust egyéb tesztek mellett segédkritériumként alkalmazni.

5. Alternatív állapotértelmezések. – A 2. részben leírt jegyek nagy része a szakirodalomban gyakran kiemelt sajátosság az állapotok leírásakor, a jegyek ismertetése azonban általában nem kötelezően megvalósuló kritériumok megadásával történik, hanem leginkább olyan általános jellemzésként, mely nem szolgálhat egy definíció kiindulópontjával. BINNICK összegző munkájának állapotokkal foglalkozó fejezetei alapján is megállapítható, hogy az aspektusirodalomban az eseményaspektus alapkategóriái közül az állapotok csoportja a legkevésbé meghatározott, illetve behatárolt (vö. BINNICK 1991: 173–5, 183–8). E rész – a 3. részben ismertetett jegyhierarchiát figyelmen kívül hagyva – azokat a lehetséges jegykombinációkat sorolja fel röviden, melyek az egyes állapotdefiníciók alapjául szolgálnak vagy szolgálhatnak a különböző elméletekben. Ily módon az alternatív állapotértelmezések felvázolásával egyrészt átláthatóvá válik a jegyek funkciója a statikusság meghatározásában, másrészt feltérképezhetők azok az irányvonalak, amelyek mentén a folyamatpredikátumok egyes alapkategóriái rokoníthatók az állapotokkal.

Bizonyos (aspektus)modellek a statikusság fogalmát az inherens homogenitásával azonosítható értelemben alkalmazzák. Ezek tipikusan azok az elméletek, amelyek a predikátum eseményaspektusát kizárólag annak intervallumtulajdonságai alapján határozzák meg. A statikusságnak az inherens homogenitást megfelelően, valamint figyelmen kívül hagyva a non-alteráció, az inherens perszisztencia és a non-ágentivitás jegyeit a hasonló megközelítések gyakran az állapotok kategóriájába sorolják például az angol progresszív nézőponti aspektusú predikátumokat (I. DOWTY 1986: 44). Ugyanennek a meghatározásnak a magyar nyelvre való alkalmazása szükségessé tenné az inherens homogenitással jellemezhető folyamatpredikátumok (pl. az *emelkedik*, *zuhan*, *hosszabbodik*, *öregszik*, *szépül* stb. skaláris predikátumok, vagy a *néz*, *ölel*, *tart*, *visel* típusú, non-alterációval és inherens homogenitással jellemezhető predikátumok) állapotként való kategorizálását.

Ugyancsak a homogenitás meghatározó jegyként való kezelése mutatkozik meg BACH osztályozásában (vö. BACH 1986: 6), melyben külön kategóriaként szerepelnek az ún. dinamikus állapotok (pl. *sit* 'ül', *stand* 'áll', *lie* 'fekszik' + helyhatározó stb.) és a statikus állapotok (pl. *be drunk* 'részegnek lenni', *own* 'birtokol', *love* 'szeret', *resemble* 'hasonlít' stb.). A példákat megfigyelve elmondható, hogy az előbbiekhöz a négy felsorolt jegy közül a homogenitás és a non-alteráció (tehát a homogenitás két típusa) társítható, az utóbbiakhoz azonban hozzárendelhető a teljes jegykomplexum. BACH rendszerezéséből is kiderül tehát, hogy a homogenitás központi állapotértelmezések velejárója lehet a non-ágentivitás és inherens perszisztencia kritériumainak mellőzése, hiszen a dinamikus állapotokra eszerint nem érvényesek kötelezően az említett jegyek.

A homogenitás alapú meghatározások, illetve az így lefedett predikátumosztályok nagyban különböznek a nyelvi eszközökre szorítókozó, jólformáltsági tesztek alkalmazó elméletekben bemutatottaktól. Ezek a jelentős eltérések nagyrészt az elméleti keretek és – ezzel szoros összefüggésben – céljaik különbözőségéből adódnak: egy intervallumszemantikai modell eszköztárában például nem szerepelnek olyan kritériumok, tesztek, melyek alkalmazhatók lennének egy eseményszerűséget jelölő predikátum inherens perszisztenciájának vagy non-ágentivitásának ellenőrzésére, egy szemantikai-szintaktikai modell viszont bizonyos jólformáltsági tesztek bevezetésével árnyaltabbá teszi az állapotpredikátumok elkülönítésére alkalmazott kritériumrendszert.

A [\pm Telikus, \pm Dinamikus] jegyek megállapításakor a szakirodalom általában egyenértékűnek tekinti az intervallumos és a jólformáltsági tesztek arra alapozva, hogy azok eredetileg ugyanazon jegyek kimutatására szolgálnak. Az itt leírtak azonban világosan azt mutatják, hogy a meghatározás alapjául kiválasztott jegy és az annak tesztelésére kiválasztott kritériumrendszer alapvető kategoriális eltéréseket eredményez, a két tesztípus így értelemszerűen nem tekinthető ekvivalensnek. Amint a 4. A) részből is kiderült, az erős oszthatóság intervallumos tesztjének alkalmazása nem feleltethető meg a statikusság-tesztként funkcionáló nyelvi eszközök alkalmazásának, mivel az előbbi tesztípus az utóbbiak által ellenőrzött jegykomplexum egyetlen – bár kétségkívül a leglényegesebbként számontartott – komponensét képes ellenőrizni. Az erős oszthatóságot ellenőrző intervallumos tesztek tehát csak a homogenitás alapú állapotértelmezés keretei közt hatékonyak, mivel azok valójában homogenitás-tesztek, nem pedig statikusság-tesztek.

A statikusság meghatározásakor az inherens homogenitás alapjegyéből kiindulva tovább szűkíthető az állapotként kategorizált predikátumok köre a gyakran kiemelt non-ágentivitás és az inherens perszisztencia jegyeinek bevezetésével, mely jegyek kiszűrrik a valamely szereplő által szándékosan, örökifejtés által fenntartott eseményszerűséget jelölő (homogén eseményszerkezetű) predikátumokat. A non-alteráció jegyének bevonásával a változást kifejező, homogén és perszisztens eseményszerűséget jelölő, non-ágentív predikátumok kiszűrését érhetjük el. Az egyes kritériumok bevonásának következményeit az alábbi, (24)-ben szereplő táblázat szemlélteti.

(24)

Statikusság			
1. Inherens homogenitás	2. Non-ágentivitás	3. Inherens perszisztencia	4. Non-alteráció
<i>beteg, magas, szőke</i> stb.	+	+	+
<i>tud, hasonlít, szeret, ismer</i> stb.	+	+	+
<i>néz, figyel, hallgat</i> stb.	–	–	+
<i>ölel, tart, visel</i> stb.	–	–	+
<i>emelkedik, zuhan, hosszabbodik, rövideül, öregszik, szépül</i> stb.	+	+/-	–
<i>vki ül, áll</i> stb.	-/+	–	+
<i>vki fekszik</i>	-/+	+	+
<i>vmi ül, áll, fekszik</i> stb.	+	+	+

A táblázat az inherens homogenitással jellemezhető predikátumok osztályából kiindulva az egyes további jegyek bevonásával kiszűrt alkategóriákat mutatja be, így nyomon követhető, hogy az inherens perszisztencia, a non-ágentivitás és a non-alteráció jegyeinek meghatározó kritériumként való alkalmazása hogyan módosítja az állapotpredikátumok osztályát. (Az áttekintésben nem szerepel az e részben többször is említett permanencia sajátossága, mivel ez az állapotpredikátumok és – ritkábban – a folyamatpredikátumok által kifejezett eseményszerűségek esetleges járulékos jegyének tekinthető.) Ezáltal magyarázhatóvá válik a folyamatpredikátumok bizonyos altípusainak „állapot jellege”, illetve az említett – homogén, non-ágentív, perszisztens vagy non-alterációval jellemezhető – folyamatok esetleges állapotként való kategorizálásának alapja.

A 2. részben körvonalazott és az itt következő 6. részben összegzett állapotértelmezés a statikusságot az említett négy jegyre alapozó kritériumrendszer hiánytalan teljesülésével jellemzi.

6. A statikusság meghatározása és tesztelése. – Az eddigi részekben leírtak alapján statikusként, azaz [–Dinamikus] jegyűként definiáljuk azokat a predikátumokat, amelyekre együttesen jellemző az inherens homogenitás és a non-alteráció, valamint a non-ágentivitás és az inherens perszisztencia.

A részjegyek lényegét a következőképpen összegezzük: inherens homogenitással jellemezhető egy predikátum, ha a hozzá rendelt eseményszerkezet egynemű, így nem tulajdonítható neki fázisszerkezet; non-alterációval jellemezhető egy predikátum, ha az általa jelölt eseményszerűség nem fejez ki tér-, idő-, mennyiség- vagy minőségbeli változást; non-ágentív egy predikátum, ha alanya nem ágensi szereplő; inherens perszisztencia jellemző az olyan eseményszerűségeket jelölő predikátumokra, amelyek fenntartása nem feltételez erőkifejtést valamely szereplő részéről.

A statikusság jegyének (és részjegyeinek) ellenőrzésére az előző alrészekben részletesen tárgyalt kritériumrendszer relevánsnak ítélt elemeit alkalmazzuk, a kritériumok megadásakor pedig itt csupán a [+Dinamikus] jegy szempontjából lényeges tesztípusokat tekintjük át.

Az alábbiakban az állapot aspektusú egységek meghatározásához felhasználható tesztek és egyoldalú kritériumokat összesítjük. A tesztek és az egyoldalú kritériumok közötti különbségtétel alapja, hogy míg a tesztek a statikusságot jellemző teljes jegykomplexum ellenőrzésére alkalmazhatók, tehát önmagukban elegendők az állapot aspektusú egységek meghatározásához (l. 25), az egyoldalú kritériumok a statikusként való kategorizálásnak csupán szükséges, de nem elégséges feltételeit rögzítik (l. 26–29). A statikusság részjegyeiként meghatározott jellegzetességeket ellenőrző tesztípusok az itt leírtak szerint mind egyoldalú kritériumoknak minősülnek (l. 27–29), a (26)-ban bemutatott szemantikai-jólformáltsági teszt pedig szintén ebbe a kategóriába tartozik, mivel az alapjául szolgáló kritérium teljesülése egyértelműen [+Dinamikus] jegyű, tehát folyamatpredikátumra utal, ellenkező esetben azonban további tesztek bevonása nélkül nem lehetséges az aspektuális érték meghatározása.

(25) A statikusság tesztjei

I. A progresszív jelentésű *javában* határozószóval való kombináció tesztje: ha egy atelikus predikátum alapjelentésében kombinálható a progresszív jelentésű *javában* határozószóval, akkor az [+Dinamikus] jegyű, tehát folyamatpredikátum (pl. 25a), ellenkező esetben pedig [–Dinamikus] jegyű, tehát állapotpredikátum (pl. 25b–c). (A határozószó szemantikailag-pragmatikailag inkompatibilis a statikus jegyű predikátumokkal, továbbá pragmatikailag inkompatibilis a permanens folyamatpredikátumokkal. Az utóbbiak esetében a határozószó használata redundánsnak tekinthető (vö. 25d–e).)

- a) *István javában futott, amikor megfájult a térde.*
- b) **Anna javában tudott angolul / ismerte Tamást, amikor állásajánlatot kapott.*
- c) **János javában szőke / magas / beteg volt, amikor megismertem.*
- d) ??*Javában lélegeztem, amikor megszólított a tanár.*
- e) ??*A Föld javában keringett a Nap körül, amikor belesapódott egy meteor.*

A permanens folyamatok elkülönítéséhez adalékul szolgál az impermanenciát kifejező *éppen* határozószóval való kombináció ellenőrzése. Az impermanens folyamatok kombinálhatók az *éppen* határozószóval, a permanens folyamatok azonban rosszulformált kombinációkat eredményeznek ugyanezzel a határozószóval (vö. 25f–h).

- f) *István éppen futott, amikor megfájult a térde.*
- g) #*Éppen lélegeztem, amikor megszólított a tanár.*
- h) #*A Föld éppen keringett a Nap körül, amikor belesapódott egy meteor.*

II. Az *elkezd + inf.* szerkezetben való előfordulás tesztje: ha egy atelikus predikátum alapjelentésében, illetve aktuális jelentésében szerepelhet az *elkezd + inf.* sémájú szerkezetípusban, akkor a predikátum [+Dinamikus] jegyű (vö. 25i–j), ellenkező esetben pedig [–Dinamikus] jegyű (vö. 25k–l).

- i) *Tamás elkezdett írni / futni / húst potyolni.*
- j) *Elkezdett folyni a víz / gurulni a labda.*
- k) **Anna elkezdte tudni a leckéjét / ismerni Pétert.*
- l) **Anna elkezdett beteg / magas / szőke lenni.*

III. A dinamikusságot implikáló módhatározókkal való kombináció tesztje: ha egy atelikus predikátum alapjelentésében nem kombinálható módhatározókkal, akkor a predikátum [–Dinamikus] jegyű (vö. 25m).

- m) **Anna ügyesen / vidáman / megállíthatatlanul / büszkén volt beteg / fáradt / szőke / magas / szerette a csokit / tudta a választ / hasonlított az anyjára.*

IV. Az *ez történt* típusú kifejezésekkel való kombináció pragmatikai tesztje: ha egy atelikus predikátum alapjelentésében kombinálható az *ez (x-kor) történt* típusú ki-

fejezésekkel, akkor a predikátum [+Dinamikus] jegyű, ellenkező esetben [-Dinamikus] jegyű (vö. 25n–p).

- n) *Szerettem a csokit / Hallottam a tenger zúgását / Tudtam angolul. #Ez akkor történt, amikor...*
 p) *Péter magas / szőke volt. #Ez 1955 és 2010 között történt.*

(26) Egyoldalú dinamikusság-kritérium: az egyszerű jelen idejű alak frekventatív értelmezésének kritériuma. Ha egy atelikus predikátum egyszerű jelen idejű alakja – koerció révén – habituális olvasatot kaphat, akkor [+Dinamikus] jegyű (vö. (26a)), ha azonban nem értelmezhető habituálisaként, akkor a predikátum e sajátossága alapján nem specifikálható annak [\pm Dinamikus] jegye (vö. 26b–c).

- a) *Péter dolgozik / sportol / iszik / drogozik.* (Aktuális/habituális.)
 b) *Péter könyvet olvas / húst potyol / ugrál / zihál.* (Aktuális.)
 c) *Péter beteg / magas / szereti a feleségét.* (Aktuális.)

(27) Az inherens homogenitás tesztje: inherens homogenitással jellemezhető egy predikátum, ha eleget tesz az erős oszthatóság kritériumának. Erős oszthatóság jellemző egy predikátum eseményszerkezetére, ha az általa kifejezett eseményszerűség a hozzá rendelhető időintervallum minden egyes részintervallumában érvényes/fennáll (vö. 27a–c).

- a) *Aladár 12:00 és 13:30 között nézte az eget. \Rightarrow Aladár 12:05:05-kor nézte az eget.*
 b) *A Greenpeace-aktivista hétfő reggeltől kedd estig ölelte a fát / tartotta a transzparenst. \Rightarrow A Greenpeace-aktivista hétfő este 22:10:03 és 22:10:04 között ölelte a fát / tartotta a transzparenst.*
 c) *Aladár 12:00 és 13:30 között futott. \Rightarrow Aladár 12:05:05 és 12:05:06 között futott.*

(28) A non-alteráció tesztje: non-alterációval jellemezhető egy predikátum, ha eleget tesz a sebességet kifejező adverbiumokkal való inkompatibilitás kritériumának (a változást kifejező predikátumok kombinálhatók sebességet kifejező határozókkal, vö. 28a–b; a non-alterációval jellemezhető predikátumok azonban inkompatibilisek az efféle adverbiumokkal, vö. 28c–d).

- a) *Péter gyorsan / lassan futott / írt / gondolkodott.*
 b) *A vízszint gyorsan / lassan emelkedett.*
 c) **Anna gyorsan / lassan szerette a csokit / tudta a választ / volt beteg.*
 d) **A Greenpeace-aktivista gyorsan / lassan ölelte a fát / tartotta a transzparenst / nézte a tájat.*

(29) Az ágentivitas tesztjei: ágentivitással jellemezhető egy predikátum, ha eleget tesz az alábbi I., II. és/vagy III. pontokban szereplő ágentivitas-tesztek megfelelő kritériumainak.

I. A *(rá)kényszerít*, *meggyőz* és *rávesz* típusú igékkel való kombináció: ha egy predikátum alapjelentésében a *(rá)kényszerít*, *meggyőz* vagy *rávesz* igék vonzataként jólformált mondatot eredményez, akkor az adott predikátum ágentív, ellenkező esetben pedig non-ágentív (vö. 29a–b).

- a) *Anna meggyőzte / (arra) kényszerítette / rávette a testvérét, hogy (el)mosogasson / énekeljen / ugráljon.*
- b) **Anna meggyőzte / (arra) kényszerítette / rávette a testvérét, hogy legyen szőke / magas / beteg / lássa a Göncölszekeret.*

II. A *szándékosan* és *óvatosan/gondosan* módhatározókkal való kombináció: ha egy predikátum alapjelentésében kombinálható a *szándékosan* vagy *óvatosan/gondosan* határozókkal, akkor az adott predikátum ágentív, ellenkező esetben pedig non-ágentív (vö. 29c–d).

- c) *Péter szándékosan / óvatosan a földre dobta a törölközőt.*
- d) **Anna szándékosan / óvatosan szerette a csokit / beteg volt / hallotta a zajt.*

III. Az *elkezd* / *folytat* / *befejez* a $V + -\acute{A}s(t)$ alakú szerkezetekben való előfordulás: ha egy atelikus predikátum nominalizált alakja szerepelhet az *elkezd* / *folytat* / *befejez* a $V + -\acute{A}s(t)$ szerkezetípusban, akkor az adott predikátum ágentív (vö. 29g), ellenkező esetben pedig non-ágentív (vö. 29e–f).

- e) **Anna elkezdte / folytatta / befejezte a tudást / a lecke tudását / a szeretést / a tejberizs szeretését / az anyjára való / anyjára hasonlítást.*
- f) **A labda elkezdte / folytatta / befejezte a gurulást.*
- g) *Tamás elkezdte / folytatta / befejezte az írást / futást.*

Az itt felsorolt és rendszerezett jegyek és az azokat ellenőrző teszttípusok tehát alkalmasak a magyar állapotpredikátumok elkülönítésére. A tesztek kiegészítő egyoldalú kritériumok rögzítésének két alapvető funkciója van: egyrészt kombinálva felhasználhatók a statikus predikátumok elkülönítésére, másrészt alkalmasak az állapotpredikátumok és a folyamatpredikátumok bizonyos alkategóriái között érzékelhető hasonlóságok feltérképezésére.

Azok az atelikus egységek, amelyek a statikusságra vonatkozó kritériumok némelyikét teljesítik csupán, közelebb állnak a statikus predikátumok kategóriájához, tehát bizonyos tekintetben állapot jellegűek. Ennek megfelelően egy folyamatpredikátumhoz erős állapotjelleggel társítunk, ha a négy kritérium közül hármat teljesít, kevésbé állapotjellegűek azonban az olyan folyamatpredikátumok, amelyek csupán egy ilyen kritériumot teljesítenek. A statikusságot alkotó részjegyek és a hozzájuk rendelt teszttípusok meghatározása így nemcsak az alternatív állapotértelmezések kiindulópontjául szolgál, hanem egy prototípuselméleti megközelítés szempontjából is lényeges hozzáadékkal jár. A folyamatpredikátumok osztályozhatók aszerint, hogy a statikusságnak tulajdonított részjegyek közül a felsorolt tesztek segítségével hányat rendelhetünk az egyes alkategóriákhoz.

Kulcsszók: aspektus, statikusság, inherens homogenitás, non-alteráció, inherens perszisztencia, non-ágentivitás, statikusságtesztek, prototipikus kategorizáció.

A hivatkozott irodalom

- BACH, EMMON 1986. The algebra of events. *Linguistics and Philosophy* 9: 5–16.
- BINNICK, ROBERT I. 1991. *Time and the Verb. A Guide to Tense and Aspect*. Oxford University Press, Oxford.
- COMRIE, BERNARD 1976. *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. CUP, Cambridge.
- DOWTY, DAVID R. 1979. *Word Meaning and Montague Grammar*. Reidel, Dordrecht.
- DOWTY, DAVID R. 1986. The effects of aspectual class on the temporal structure of discourse: semantics or pragmatics? *Linguistics and Philosophy* 9: 37–61.
- JOHANSON, LARS 2000. Viewpoint operators in European languages. In: DAHL, ÖSTEN szerk., *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Mouton de Gruyter, New York, 27–187.
- KIEFER FERENC 2006. *Aspektus és akcióminőség – különös tekintettel a magyar nyelvre*. Akadémiai Kiadó, Bp.
- VAN LAMBALGEN, MICHIEL – HAMM, FRITZ 2005. *The proper treatment of events*. Blackwell, Boston–Oxford.
- MICHAELIS, LAURA A. 2002. *Aspectual Grammar and Past-Time Reference*. Routledge, New York.
- ROTHMAYR, ANTONIA 2009. *The Structure of Stative Verbs*. Benjamins, Amsterdam (Philadelphia).
- SMITH, CARLOTA 1991. *The Parameter of Aspect*. Kluwer, Dordrecht.
- VENDLER, ZENO 1967. *Verbs and Times*. *Linguistics in Philosophy*. Cornell University Press, Ithaca/New York, 97–121.

About the aspectual category of states

The article presents a detailed study of the aspectual category of stativity: it is concerned with the general features and linguistic tests of prototypical states. The most significant conclusions drawn from the analysis are the following: the main features of stativity are homogeneity, non-alteration, inherent persistence and non-agentivity; there is a hierarchical relation among these, the basic features being those of internal homogeneity and inherent persistence in such a way that the former entails non-alteration while the latter entails non-agentivity; the four features are also important from a prototype theoretical point of view: predicates can be classified according to the number of features that are assigned to them, therefore predicates can be located on a scale which has prototypical states at one end and prototypical processes at the other (as a result, the ambiguity of alternative stativity interpretations/theories can be sorted out); finally: predicates, including Hungarian predicates, can be tested for their aspectual value applying the feature-specific tests presented in the last part of paper.

Keywords: aspect, stativity, inherent homogeneity, non-alteration, inherent persistence, non-agentivity, stativity tests, prototypical classification.

NÉMETH BOGLÁRKA